

Jankó János halálának századik évfordulójára

Egy évszázada, 1902. július 28-án a Csík megyei Borszéken, múzeumi gyűjtőmunkája helyszínén, az országos hatókörű Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának alig 34 esztendőös osztályigazgatója, a magyarországi néprajztudomány úttörője szívészélhűdés következtében tragikus hirtelenséggel elhunyt. Impozáns szakmai életpálya állott már mögötte, de ennél is nagyratörőbb tervek és tudományos célt szakított meg halála. Az általa alapított Néprajzi Értesítő szeptember 7-i számában közvetlen munkatársa, az osztályvezetésben utóda, Semayer Vilibald írt nekrológot arról a tudósról, akinek alig tíz esztendő jutott a sorstól arra a grandiózus munkára, amely a magyarországi néprajztudományt, a tárgyi néprajzi kutatást, a korszerű muzeológiát (nyugat)európai színvonalra emelte.

A tótkomlói szűrszabó unokája, a kiegyezés utáni Magyarország kedvelt zsánerfestőjének és karikatúristájának fia, Jankó János 1868. március 13-án látta meg a napvilágot Pesten. A jó eszű, élénk fantáziájú fiú dédelgetett terve volt középiskolás korától, hogy Körösi Csoma, Magyar László és más magyar világotutazók mintájára felfedező lesz. A geográfia mellett a botanika és az ásványok világa nyűgözte le, s nem véletlen, hogy érettségi után a budapesti egyetemen a földrajz szakra iratkozott be. Diákkorától kezdve tagja volt a Kárpát Egyesület Budapesti Osztályának, amely az ország különböző részeire vitte túrázni tagjait, s egy ilyen alkalommal Pomázon és környékén nemcsak a természet csodáiban gyönyörködött, hanem felfedezte az ott élő embert is, annak szokásait és életmódját. Erről kis dolgozatot is írt *Adatok a pomázi szerbek néprajzához* címmel, amely a Turisták Lapjában jelent meg (1889). Hamarosan lehetősége volt rövid észak-afrikai utazásokat is tenni, s innen már kisebb néprajzi tárgykollekciókkal jött haza, amelyeket felajánlott *Xántus János*-nak, a Néprajzi Tár igazgatójához, a Néprajzi Tár gyűjtemény számára. Ez volt életében az első kapcsolódási pont a Néprajzi Múzeum jogelődjével, s ettől kezdve már nemcsak a geográfus, hanem egyre elkötelezettebben az „emberrajzos” szemével is járta a külföldet, és a magyarországi tájakat. Első komolyabb etnográfiai munkája, a *Kalotaszeg magyar népe* is először földrajzi táj kutatásnak indult 1890-1891-ben, s csak a terepmunka során irányult a figyelme Kalotaszeg népére.

Jankó Jánosnak kora legképzettebb etnográfusa mellett a Néprajzi Múzeum szervezőjét is tiszteljük, aki 1893-ban Xántus János hívására odahagyva az egyetemi földrajzi tanszéket, a már 1872 óta fennálló Néprajzi Tárból vállalta el a múzeumi segédőri állást. Az addig szerény lehetőségekkel rendelkező néprajzi gyűjtemény nagy lendületet kapott az országos millenniumi kiállítás tervbevitelével, s az idős, betegeskedő Xántus mellé éppen egy olyan képzett, energikus, jól felkészült fiatal tudósra volt szükség, mint Jankó János. Kinevezésétől kezdve (1894. április 11.) Jankó lényegében egyedül folytatta Xántus múzeumszervező és gyűjteménygyarapító munkáját, mert abban az esztendőben betegsége miatt Xántus már be sem járt a múzeumba, s 1894. decemberében meghalt. Jankó előtt két feladat megoldása állt: az egyik rövidtávú, a másik hosszabb időt igénylő. A rövidebb távú az 1896-ban megrendezendő millenniumi kiállítás néprajzi anyagának összegyűjtése és megtervezése, a másik a Nemzeti Múzeumtól leváló önálló Néprajzi Tárból, a Néprajzi Múzeum megteremtése, megszervezése. A kettő szoros összefüggésben állt egymással, s Jankó e két feladat szem előtt tartásával dolgozta ki múzeumi programját. A millenniumi kiállítás lehetősége megteremtette a feltételeit a Néprajzi Tár magyar anyagának koncepcionális gyarapításához. A múzeumnak ezideig majdhogynem kevesebb magyar néprajzi tárgya volt, mint Európán kívüli, azaz egzotikus, etnológiai anyaga, hiszen jóformán csak az 1885. évi országos kiállításra gyűjtött anyag egy része, s mecénások jóvoltából néhány kisebb kollekció volt a múzeum birtokában. A nemzetközi gyűjtemény ugyanakkor Reguly hazai anyaga, Xántus 1868-1870. évi expedíciója, valamint Bíró Lajos, Fenichel Sámuel és más magyar utazók küldeményéből tekintélyes számú tárggyal rendelkezett. Jankó elképzelése a néprajzi múzeum megszervezésére így szorosan összekapcsolódott a millenniumi kiállítás néprajzi faluja kiállítási anyagának összegyűjtésével. Ez utóbbiban a Kárpát medencei magyarság és a magyarokkal együtt élő nemzetiségek építkezését, viseletét, eszközkészletét kívánta bemutatni. E kiállítás koncepcióját, a gyűjtés

Kalotaszegi női viselet (Jankó János rajza)

módját és a gyűjtőutak helyszínét Jankó állította össze, bevonva az illető vármegyék tisztviselőit és az egyes községek vezetőit.

A gyűjtőutak és vásárlások költségeit az országos kiállítási bizottság büdzséje finanszírozta, s a terv szerint a megvásárolt tárgyak, elkészített fényképek a kiállítás lebontása után a Néprajzi Tár tulajdonába mentek át. Jankó tervei alapján a kiállítási faluban 12 magyar és 12 nemzetiségi házat építettek fel és rendeztek be élethűen az ott gyűjtött tárgyakkal, viseletes bábukkal, valamint csárdákat, templomot, pásztorépitményeket, cigánysátrat, falusi iskolát, községházát tűzoltó szertárral és kórházat is bemutattak, amelyek a századvég ideális települését igyekeztek illusztrálni. A 12 magyar ház a következő volt: 1. Mezőkövesdi matyó, 2. Csík megyei székely, 3. Csongrád megyei alföldi, 4. Jász–Nagykun–Szolnok megyei magyar, 5. Kalotaszegi, 6. Nógrád megyei palóc, 7. Somogy megyei (csökölyi), 8. Szabolcs megyei tiszavidéki, 9. Torda–Aranyos megyei torockói, 10. Veszprém megyei magyar, 11. Zala megyei (göcseji), 12. Brassó megyei hétfalusi csángó. A magyarországi nemzetiségek építkezését és berendezését, viseletét a következő vidékek házai képviselték: 1. Bács-Bodrog megyei sokác, 2. Bereg megyei rutén, 3. Hunyad megyei román, 4. Krassó–Szörény megyei román, 5. Abaúj–Torna megyei (mecenséfi) német, 6. Nyitra megyei (handlovai) német, 7. Sáros megyei tót, 8. Szeben megyei szász, 9. Temes megyei (vingai) bolgár, 10. Torontál megyei szerb, 11. Torontál megyei német, 12. Vas megyei vend ház.

A 24 lakóépület és berendezése – amely keresztmetszetét adta a korabeli Magyarország népi építkezésének, használati eszközeinek és viseletének – a nagyszerű kiállítás lebontása után mintegy 15 ezer tárggyal gyarapította a néprajzi gyűjtemény magyar anyagát. A múzeum ezzel egy időben ébredt fel csipkerózsika álmából, s Jankó vezetésével megindult a szervezkedés az önálló néprajzi múzeum létrehozására. Ilyen hatalmas tömegű gyarapodást a Nemzeti Múzeum helyiségei már nem bírtak el. Ilyen mennyiségű feldolgozatlan műtárgyat egyetlen múzeumi szakember nem volt képes feldolgozni. Megérett a helyzet e hatalmas anyag bemutatására. Ehhez önálló épületre és nagyobb személyzetre volt szükség. Így kapcsolta össze Jankó János a millenniumi kiállítást a múzeumszervező tevékenységével. Levelek és tervezetek sokaságával ostromolta a kulturális tárca és a Nemzeti Múzeum vezetőit a néprajztudomány, valamint a kultúraszomjas közönség érdekében, az állandó kiállítás feltételeinek megteremtéséért, az önálló néprajzi múzeum létrehozásáért. Küzdelmének köszönhetően